

KNUT H. ALFSEN
Forskningssjef i Statistisk sentralbyrå

THORVALD MOE
Ekspedisjonssjef i Finansdepartementet

NOU 2005:5 Enkle signaler i en kompleks verden*

Indikatorer for en politikk for bærekraftig utvikling

Ekspertutvalget for bærekraftig utvikling overleverte sin utredning til finansminister Per Kristian Foss 2. mars 2005. Utvalget foreslår et sett med i alt 16 indikatorer som både illustrerer tilstand og mulige trusler på de seks hovedområdene i regjeringens handlingsplan for bærekraftig utvikling, Nasjonal Agenda 21.

Regjeringen oppnevnte i desember 2003 et ekspertutvalg som skulle utvikle et sett med indikatorer for bærekraftig utvikling. Målet med indikatorene er at de skal spille en viktig rolle i det politiske arbeidet med å følge opp regjeringens handlingsplan for bærekraftig utvikling: Nasjonal Agenda 21.

I sin utredning foreslår utvalget et sett med i alt 16 indikatorer som dels illustrerer tilstanden og mulige trusler på seks temaområder som er valgt av Regjeringen, og dels illustrerer status til ulike deler av vår nasjonalformue i vid forstand. Ekspertutvalget har sett nærmere på følgende seks politikkområder: 1. Klima, ozon og langtransporterte luftforurensninger, 2. Biologisk mangfold og kulturminner,

3. Helse- og miljøfarlige kjemikalier, 4. Naturressurser, 5. Bærekraftig økonomi, og 6. Sosiale indikatorer av direkte betydning for en bærekraftig utvikling.

Indikatorene viser et bilde av Norge med få akutte problemer, men med utfordringer knyttet til framtidige klimagassutslipp, offentlige finanser, utstøting av mennesker fra arbeidslivet og ønsket om global inntektsutjamning gjennom økt samhandel med de fattigste landene. Indikatorene viser også at det er særdeles viktig for en langsiktig bærekraftig utvikling at vi klarer å forvalte våre menneskelige ressurser på en god måte. Arbeidskraft og kompetanse er de viktigste kildene til framtidig inntekt, selv i oljelandet Norge.

* Forfatterne var henholdsvis leder og nestleder i utvalget. NOU 2005:5 er nå sendt på høring.

Utvalget foreslår at Statistisk sentralbyrå får et faglig hovedansvar for å følge opp og koordinere det videre arbeid med løpende oppdatering og presentasjon av indikatorene, og det legges til grunn at den politiske oppfølging vil skje i sentrale økonomisk-politiske dokumenter som for eksempel Nasjonalbudsjettet.

BÆREKRAFTIG UTVIKLING ER VANSKELIG Å DEFINERE PRESIST

Begrepet bærekraft ble for alvor brakt frem i det offentlige lys ved publiseringen i 1987 av boken "Vår felles framtid" fra Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (WCED 1987). Brundtlandkommisjonen, etter kommisjonens leder, la vekt på at en bærekraftig utvikling skal sikre behovene til dagens generasjon uten å sette fremtidige generasjoners behov i fare¹. Fordelingsspørsmål ble med andre ord satt i fokus; både innad i vår generasjon og på tvers av generasjoner. Man så videre for seg tre pilarer som bærekraften skulle hvile på; en økonomisk, en sosial og en miljøbasert pilar. Uten en tilfredsstillende utvikling innen alle tre pilarer ville ikke samfunnet som helhet kunne få en bærekraftig utvikling ifølge kommisjonen.

Begrepet bærekraftig utvikling er kanskje intuitivt forståelig, men har vist seg vanskeligere å presisere og operasjonalisere i praksis. Det er flere grunner til dette.

Umiddelbart er det naturlig å tolke bærekraftig utvikling som en utvikling som kan fortsette i "all evighet", eller i det minste ut den tidshorisonen man tar i betraktning i politikksammenheng. Dessuten skal utviklingen ha en positiv kvalitet; det skal helst ikke gå dårligere ettersom tiden går dersom utviklingen skal kunne kalles bærekraftig. Hva det ligger i at utviklingen er dårlig eller god, er imidlertid vanskeligere å presisere og å oppnå enighet om. I den økonomiske forskningslitteraturen og i økonomisk-politisk sammenheng er det vanlig å definere en bærekraftig utvikling som en utvikling der velferdsnivået, eller levestandarden forstått i bred forstand, ikke reduseres over tid. Men hva er velferd, og hvordan måler man velferdsnivået? Dette var sentrale utfordringer for utvalget når det skulle utvikle indikatorer for bærekraftig utvikling. Men først noen ord om utvalgets oppgave med å foreslå et *nasjonalt* indikatorsett.

BÆREKRAFT FOR HVEM? DET GLOBALE VERSUS DET NASJONALE PERSPEKTIV

Utvalgets mandat springer ut av arbeidet med en Nasjonal handlingsplan for bærekraftig utvikling, som nevnt kalt Nasjonal Agenda for det 21. århundre (NA21) (Finansdepartementet 2003, Utenriksdepartementet 2002). Sentralt for utvalget har derfor vært å utvikle indikatorer som sier noe om bærekraften i den nasjonale utviklingen. Man kan imidlertid spørre om det har god mening å vurdere nasjonal bærekraft isolert. Kan Norge sies å være bærekraftig dersom den internasjonale utviklingen klart bryter med en bærekraftig utvikling?

Det er sannsynligvis enighet om at en betydelig trussel mot en global bærekraftig utvikling er å finne i den skjevfordeling av ressurser som i dag eksisterer mellom rike og fattige land og mellom rike og fattige befolkningsgrupper og de konfliktene dette skaper. Mange mener at en global bærekraftig utvikling forutsetter reduksjon av fattigdommen i mange utviklingsland, og at dagens behov hos de fattige møtes i større grad enn tilfellet er i dag. FNs tusenårsmål, vedtatt i 2000, setter blant annet klare mål for reduksjon av verdens fattigdom. Et indikatorsett for global bærekraft ville derfor naturlig ha fattigdomsbekjempelse som et sentralt fokus. Sentralt i et slikt sett ville også være indikatorer knyttet til globale eller regionale konvensjoner og avtaler på miljøområdet som Klimakonvensjonen (UNFCCC), Konvensjonen om langtransporterte luftforurensninger (CLRTAP), Montrealprotokollen om kontroll med ozon-nedbrytende stoffer og Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD). Med andre ord indikatorer for måling av tilstanden til den globale miljøkapital.

I en nasjonal handlingsplan for bærekraftig utvikling og i et tilhørende nasjonalt indikatorsett er det naturlig å fokusere på hva Norge kan gjøre for å sikre en bærekraftig utvikling nasjonalt og globalt. Mye av fokus vil derfor være på nasjonale forhold. Dette vil likevel kunne ha global betydning ved at det kan argumenteres for at hvis Norge og andre OECD-land sikrer en bærekraftig utvikling nasjonalt, vil dette også bidra til en bærekraftig utvikling globalt. Cirka to tredeler av verdens BNP produseres fortsatt i OECD-området, og de fleste tiltak som kan bidra til bærekraftig utvikling er nasjonale.

¹ "Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs", WCED (1987), p. 43.

NASJONALFORMUEN SOM GRUNNLAGET FOR VELFERD

Vurderinger av hvorvidt en utvikling er bærekraftig eller ikke, fordrer at man kan si noe om utviklingen over tid og på dette grunnlag vurdere de langsiktige utsiktene. Det sier seg selv at dette er krevende, og utvalget har, som et mindre ambisiøst utgangspunkt, valgt å fokusere på potensiell fremtidsutvikling heller enn å prøve å spørre om hva faktisk fremtidig velferdsutvikling vil kunne bli. Vi stiller med andre ord spørsmålene: Hvilke muligheter har vi, og i hvilken grad overlater vi de samme mulighetene til fremtidige generasjoner? Disse spørsmålene trekker oppmerksomheten i retning av hvilke ressurser vi rår over i dagens situasjon, og om vi fører en politikk som bidrar til at vi forvalter disse på en måte som gjør at vi kan forvente å kunne opprettholde og videreutvikle velferden også i fremtiden. Til grunn for denne tolkningen av potensiell bærekraft ligger en oppfatning av at vår velferd er produsert av naturen og mennesker ved bruk av tjenester fra en kapital- eller ressursbasis.

Her må ressurser forstås i bred forstand. Ikke bare dekker de tradisjonelle økonomiske ressurser i form av realkapital (produserte kapitalgjenstander) som maskiner, bygninger og annet produksjonsutstyr. De dekker også naturressurser som ikke-fornybare mineral-, olje- og gassressurser, og (betinget) fornybare naturressurser som skog, fisk, vannkraft, vindkraft med mer. Videre gir miljøressursene oss naturopplevelser av mange slag samt rensjetjenester som er med på å gi oss luft, vann og jord av god kvalitet, og ikke minst er mennesket fundamentalt avhengig av at jorda fortsetter å fungere som et overordnet økologisk system. Menneskelige ressurser, eller menneskelig kapital, gir oss arbeidskraft, kompetanse og kunnskap av stor verdi for vår velferd. Endelig er det flere som velger å definere sosial kapital eller sosiale ressurser i form av nettverk og egnet organisering av samfunnet som en egen ressurskategori. Definisjon, presisering og avgrensning av hva som utgjør sosial kapital er imidlertid kommet vesentlig kortere enn for de andre formueskomponentene (se bl.a. Dasgupta og Serageldin 2000 og d'Ercole og Salvini 2003), og utvalget velger derfor her av praktiske grunner å slå dette aspektet ved vår ressursbasis sammen med den menneskelige kapital.

Den samlede nasjonale ressursbasen kan benevnes vår nasjonalformue. Formueskomponentene gir en avkastning som direkte og indirekte tjener vår velferd. Formuen

består både av komponenter som har en markedspris i dag, og komponenter som gir tjenester som ikke omsettes i noe marked. Verdien av nasjonalformuen er i prinsippet bestemt av hvilke velferdsmessige effekter bruk av de ulike nasjonalformueskomponentene kan gi oss over tid. Gitt at en bærekraftig utvikling forutsetter at vår samlede velferd ikke avtar over tid, og helst øker, blir vurderingen av hvorvidt en utvikling kan kalles bærekraftig eller ikke bestemt av hvorvidt vår samlede formue, forstått i bred forstand, øker eller minker.

Det er imidlertid ikke slik at en gunstig utvikling i vår nasjonalformue med sikkerhet sikrer at en bærekraftig utvikling faktisk vil finne sted. Opprettholdelse av vår nasjonalformue er derfor en nødvendig, men ikke tilstrekkelig, betingelse for en bærekraftig utvikling. En stabil eller økende nasjonalformue vil likevel indikere gode muligheter for at en slik utvikling er til stede. Omvendt vil en negativ utvikling i nasjonalformuen indikere at en bærekraftig utvikling er truet. Nasjonalformuen fremstår derfor som et sentralt begrep i bærekraftsammenheng.

KOMPONENTER AV NASJONALFORMUEN – ER DE ERSTATTBARE OG KAN DE MÅLES?

Gjennom resonnetet ovenfor har vi oversatt og presisert spørsmålet om bærekraftig utvikling til et spørsmål om hvorvidt vi forvalter vår ressursbasis – nasjonalformuen – på en måte som sikrer opprettholdelsen av denne. Imidlertid er det flere sider ved nasjonalformuen som er vanskelige, og kanskje umulige, å måle. Videre, om én formueskomponent, for eksempel oljeformuen, reduseres, oppveies dette av vekst i andre komponenter som den menneskelige kapital? Dette siste spørsmålet, som er sentralt i norsk sammenheng, berører et vanskelig punkt om hvorvidt og i hvor stor grad de ulike formueskomponentene kan forventes å være substituerbare (erstattbare) med hverandre med hensyn på velferdsvirkninger. Her vil det være ulike oppfatninger som politiske myndigheter i siste instans bør ta standpunkt til.

Kritiske ressurser

Etter vårt syn er det ikke slik at de ulike komponentene av nasjonalformuen uten videre kan erstatte hverandre. Med andre ord er det for eksempel ikke slik at alle tjenester vi mottar fra miljøet, som kan tolkes som avkastning på vår miljøformue, uten videre lar seg erstatte med økt avkast-

ning av andre formueskomponenter som finans-, real-, naturressurs- og menneskelig kapital. Et eksempel kan være en slik fundamental rammebetingelse som et noenlunde stabilt klima. Om klimaet destabiliseres gjennom økt global oppvarming, vil grunnlaget for vår sivilisasjon på lengre sikt kunne bli truet på fundamentalt vis, nærmest uansett vår materielle rikdom. Et noenlunde stabilt klima, fremstår derfor som en kritisk ressurs, det vil si som en ressurs vi ikke kan klare oss foruten. På samme vis vet vi i dag at biologisk mangfold er en grunnleggende forutsetning for at mange sentrale økosystemer kan opprettholde produksjonen av sine tjenester til vårt alles beste. Det biologiske mangfoldet sørger for livsbærende prosesser og økologiske tjenester.

Til dette kommer en etisk dimensjon. Enkelte setter spørsmålsteget ved menneskenes rett til å utnytte natur og miljø på en ødeleggende måte, selv om dette, i hvert fall på kort sikt, vil kunne gagne den menneskelige velferd. Vi skal ikke gå nærmere inn på dette her, blant annet fordi dette er politiske spørsmål som Regjering og Storting bør drøfte og ta standpunkt til, men bare slå fast at argumentene ovenfor alle er viktige grunner til at det også er nødvendig å overvåke utviklingen av kritiske ressurser og enkeltkomponenter av nasjonalformuen separat.

Systemkompleksitet

Dette poenget styrkes videre av at vi i dag har begrenset forståelse av hvordan økonomisk aktivitet avhenger av, og påvirker, henholdsvis miljøet og sentrale sosiale forhold. Kompleksiteten i klimasystemet gjør for eksempel at vi bare med relativt liten grad av sikkerhet kan si noe om virkningene av klimaendringer. På liknende vis er mangfoldet av menneskeproduserte kjemikalier som vi slipper ut i vårt miljø, så stort at vi med dagens kunnskap vanskelig kan forutsi alle virkninger av dette, verken på natur eller mennesker mer direkte. Biodiversitet, eller biologisk mangfold, omfatter mangfold på genetisk nivå, artsnivå og biotop-/økosystemnivå. Et viktig aspekt ved bevaring av biologisk mangfold er at mange egenskaper og potensielle verdier knyttet til mangfoldet fortsatt er lite kjente for oss. Som nevnt er det likevel slik at de fleste tjenester vi nyter godt av fra økosystemer, er avhengige av opprettholdelse av et visst biologisk mangfold. Å opprettholde økosystemer og biodiversitet blir derfor viktig, selv om vi i dag ikke i detalj klarer å forutse hvordan manglende økosystemtjenester vil påvirke økonomien eller vår nasjonale velferd.

Denne form for manglende kunnskap er nok et argument for at noen av enkeltkomponentene av nasjonalformuen er viktige, ikke bare den totale nasjonalformuen.

Kan nasjonalformuen måles?

Det er vel kjent at det foreligger en rekke praktiske og teoretiske problemer knyttet til å anslå størrelsen og verdien på nasjonalformuen. Hvordan skal vi for eksempel tallfeste mengden av miljøtjenester fra sollys, nedbør, biologisk mangfold, og lignende? Videre, når ulike formueskomponenter skal slås sammen, krever det at de uttrykkes i en felles måleenhet, vanligvis i form av kroner og øre. Verdien av en enhet av nasjonalformuen skal ideelt sett avspeile hvordan en enhet av den relevante formuesgjenstanden kan bidra til vår velferd. Disse såkalte skyggeprisene er det imidlertid vanskelig å estimere, særlig i tilfeller der tjenestene ikke omsettes i åpne og perfekt fungerende markeder. Igjen er enkelte miljøtjenester gode eksempler på tjenester som ikke omsettes i markeder. Kompleksiteten i systemene referert til ovenfor gjør det også vanskelig å finne riktige priser på flere formueskomponenter.

Det finnes likevel praktiske metoder for grovt å anslå den delen av nasjonalformuen som verdsettes i markeder, se f.eks. Perspektivmeldingen, kapittel 5 (Finansdepartementet 2004). Slike beregninger tar utgangspunkt i antakelser om hvordan Norges inntekter vil utvikle seg over lang tid, der det tas hensyn til at olje- og gassutvinning før eller siden må ta slutt. Den markedsverdsatte delen av nasjonalformuen beregnes deretter som nåverdien (neddiskontert verdi) av disse antatte fremtidige inntektene. Beregninger av denne typen anslår dermed ikke ressursgrunnlaget direkte. Fordi kapitaltyper uten markedsverdsatt avkastning faller utenfor, vil slike beregninger ikke gi anslag for nasjonalformuen i vid forstand slik vi har brukt dette begrepet ovenfor. Det er viktig å være klar over denne forskjellen, i og med at ordet "nasjonalformuen" ofte brukes i forbindelse med slike beregninger, men altså da i en snevrere forstand enn her.

UTVALGETS STRATEGI

På grunnlag av problematiseringen ovenfor er det at vi mener *indikatorer for bærekraft* kan komme til nytte dersom de velges slik at de faktisk uttrykker noe om kvantum og kvalitet av de ulike nasjonalformueskomponentene. Dette er derfor utvalgets strategi ved valg av indikatorer for bærekraftig utvikling: *Å velge indikatorer som på best*

Tabell 1 Forslag til hovedindikatorsett og temamessig tilknytning

Indikator	Tema som indikatorsettet skal peke på	Temaområder						Nasjonale kapitalarter							
		Klima, ozon og langtransporterte luftforurenninger	Biologisk mangfold og kulturminner	Naturressurser	Helse- og miljøfarlige kjemikalier	Bærekraftig økonomisk utvikling	Sosiale områder	Finanskapital	Realkapital	Menneskelig kapital	Naturressurskapital	Miljøkapital			
1	Norske klimagassutslipp relatert til kystområdet	✓									✓				
2	Andel av Norges areal der tålegrensen for forurening er overskredet	✓	✓	✓							✓			✓	
3	Bestandsutvikling for hekkende fugl i økosystemer på land	✓	✓									✓			
4	Vannforekomster med god eller svært god økologisk status		✓	✓										✓	
5	Vannforekomster med god eller svært god økologisk status		✓	✓										✓	
6	Samlet energibruk per enhet brutto nasjonalprodukt (BNP)			✓				✓						✓	✓
7	Anbefalt kvote, vedtatt kvote og registrert fangst av norsk-arktisk torsk			✓				✓						✓	
8	Bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier i husholdningene								✓					✓	✓
9	Netto nasjonalinntekt per innbygger fordelt på kilder							✓				✓	✓	✓	✓
10	Petroleumskorrigert sparing											✓	✓		
11	Befolkning fordelt etter høyeste utdanning													✓	
12	Generasjonsregnskapet: Innstrammingsbehov i offentlige finanser som andel av brutto nasjonalprodukt (BNP)													✓	
13	Forventet levealder ved fødsel													✓	
14	Andel uførepensjonister og langtidsarbeidsledige													✓	✓
15	Import fra afrikanske land og MLU-land i Afrika													✓	
16	Offisiell norsk bistand som andel av brutto nasjonalinntekt (BNI)													✓	✓

mulig måte reflekterer tilstanden til de ulike nasjonalformueskomponentene. Strategien minner mye om den Canada har beskrevet som «a capital approach», se Smith et al. 2001.

Som nevnt er flere alvorlige utfordringer for bærekraftig utvikling først og fremst knyttet til internasjonale forhold. Dette blir ikke fanget opp av nasjonalformuen, selv når dette begrepet tolkes i bred og utvidet forstand. FNs tusenårs mål, vedtatt i 2000, setter blant annet klare mål for reduksjon av verdens fattigdom. Det finnes også flere globale og regionale konvensjoner og avtaler på miljøområdet. Det nasjonale settet av indikatorer som foreslås, omfatter derfor også indikatorer for norsk innsats, eller påvirkning i forhold til disse utfordringene.

UTVALGETS FORSLAG

Utvalgets forslag til indikatorsett er gjengitt i Tabell 1. Her er 16 indikatorer for de seks hovedområdene i Nasjonal Agenda 21 gjengitt samtidig som de er fordelt på de fem nasjonale kapitalartene finanskapital, realkapital, menneskelig kapital, naturressurskapital og miljøkapital. For nærmere begrunnelse og omtale av hver enkelt indikator, se kap. 5 i NOU 2005:5

Med en kapitaltilnærming er det lagt hovedvekt på bl.a. følgende faktorer:

- Indikatorene skal være et praktisk hjelpemiddel for videreutvikling og vurdering av en nasjonal politikk for bærekraftig utvikling. Det er derfor lagt vekt på enkelthet, og at de samtidig bør belyse de høyest prioriterte områdene.
- Den historiske utvikling bør kunne gi grunnlag for å si noe om den framtidige utvikling, f. eks. ved hjelp av de modeller som benyttes i langsiktige politikkanalyser.
- Politikk for en bærekraftig utvikling innebærer etter vår oppfatning hovedutfordringer på de økonomiske, sosiale- og miljømessige områdene og samspillet mellom disse i et langsiktig perspektiv. Det er her indikatorsettet kommer inn.
- Politikk for bærekraftig utvikling erstatter selvsagt ikke økonomisk politikk, sosialpolitikk og miljøpolitikk. For f.eks. miljøpolitikken, eller for mer detaljerte vurderinger og analyser av ett av hovedområdene i Nasjonal Agenda 21, vil det være nødvendig med mer detaljert miljøstatistikk. Indikatorene er ikke ment å skulle gi et grunnlag for *analyser* av problemområder.

OPPSUMMERING

Vi håper utvalgets forslag til indikatorer for en bærekraftig utvikling vil bidra til økt oppmerksomhet knyttet til de langsiktige utfordringer landet står overfor. Slik det ser ut i dag er disse utfordringene særlig knyttet til klimautslipp, bruk av helse- og miljøfarlige kjemikalier, utstøting fra arbeidslivet og den langsiktige bærekraften for offentlige finanser. Vårt arbeid bekrefter også at videreutvikling av vår menneskelige kapital er helt sentralt i et slikt langsiktig perspektiv.

På flere punkter foreslår utvalget videreutvikling av statistikkgrunnlaget, f. eks. vedrørende biologisk mangfold og helsefarlige miljøgifter. Det er noe overraskende at nesten 13 år etter Riokonferansen i 1992 er vårt statistiske grunnlag for å vurdere Biodiversitetkonvensjonen mangelfullt. Metodegrunnlaget bør også forbedres, f. eks. vedrørende utviklingen av menneskelig kapital og dens betydning for økonomisk vekst, sysselsetting og bærekraftig utvikling. Det er ønskelig med en debatt om slike spørsmål, og vi har foreslått at Statistisk sentralbyrå får et hovedansvar for å koordinere det faglige arbeidet med å videreutvikle statistikkgrunnlaget.

Vi har videre lagt til grunn at indikatorene benyttes av Regjeringens statssekretærutvalg for bærekraftig utvikling, ledet av Finansdepartementet, som hjelpemiddel til å følge opp Nasjonal Agenda 21.

Endelig vil det være ønskelig med bedre samordning av det internasjonale indikatorarbeidet. En mulighet er at OECD, eventuelt i samarbeid med Verdensbanken, utarbeider et rammeverk og at de nasjonale statistiske sentralbyråer engasjerer seg mer i den videre utvikling av nasjonale indikatorer. Som understreket innledningsvis vil fattigdom og den globale miljøformue stå sentralt i et globalt sett for indikatorer for bærekraftig utvikling, jf. også FN's tusenårs mål. Men hvis OECD-landene, hvor om lag to tredeler av verdens BNP fortsatt produseres, får et bedre grunnlag for å vurdere hovedutfordringene for en langsiktig bærekraftig utvikling – og særlig hva som industrilandene kan gjøre for å bidra til en bærekraftig utvikling i utviklingslandene – vil debatt om og politikk for bærekraftig utvikling bli viktig.

REFERANSER:

Dasgupta, P. og I. Serageldin (eds.) (2000): Social capital. A multifaceted perspective. The World Bank. Washington, DC. 424 p.

d'Ercole, M. M. og A. Salvini (2003): Towards Sustainable Development: the Role of Social Protection, OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 12, Organisation for economic co-operation and development, Paris.

Finansdepartementet (2003): Nasjonalbudsjettet 2004. Kapittel 6: Nasjonal handlingsplan for bærekraftig utvikling. St.meld. nr. 1 (2003-2004). (<http://odin.dep.no/fin/norsk/publ/stmeld/006001-040023/hovoo6-bn.html> og <http://odin.dep.no/filarkiv/189091/na21.pdf>)

Finansdepartementet (2004): Perspektivmeldingen 2004 - utfordringer og valgmuligheter for norsk økonomi. St.meld. nr. 8 (2004-2005). (<http://odin.dep.no/fin/norsk/dok/regpubl/stmeld/006001-040030/dok-bn.html>)

Finansdepartementet (2005): Enkle signaler i en kompleks verden. Forslag til et nasjonalt indikatorsett for en bærekraftig utvikling. NOU 2005:5.

Smith, R., C. Simard og A. Sharpe (2001): A proposed approach to environment and sustainable development indicators based on capital. A report prepared for the National Round Table on the Environment and the Economy's Environment and Sustainable Development Indicators Initiative. Januar 2001.

Utenriksdepartementet (2002): Nasjonal strategi for bærekraftig utvikling. ISBN 82-7177-680-0 (<http://odin.dep.no/ud/norsk/publ/handlingsplaner/032171-220003/dok-bn.html>)

World Commission on Environment and Development (WCED) (1987): Our Common Future, Oxford University Press, Oxford, New York. På norsk som Vår Felles Framtid, Tiden Norsk Forlag, Oslo.